

# ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Ιδρυτής : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Διευθυντής : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1953



ΕΚΔΟΣΗ  
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1953



## ΤΟ ΑΠΕΙΡΟΤΑΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΟΣΕΒΙΚΟΝ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΚΑΪΡΗ

Τὰ θεωρητικά δοκίμια τοῦ Θεοφίλου Καΐρη εἶναι σύντομα, ἐπιγραμματικά, καὶ δὲν ἐκφράζουν ἴσως τὸ βαθύτερο στοχασμὸ τοῦ οὔτε ἀποσαφηνίζουν ἀρκετὰ τὶς βασικὰς θέσεις τοῦ. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ κάνουμε μιὰ ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν κύρια γραμμὴ τους, χωρὶς νὰ προδώσουμε ἢ νὰ παραμορφώσουμε τὸ πνεῦμα τους.

Τὴν ἀπόκλιση αὐτὴ τὴν δοκιμάσαμε στὴ «Σύντομη ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας» (ἐξεδόθη τὸ 1950. Βλ. σελ. 10 καὶ ἐξ.). Στὸ σημείωμά μας αὐτὸ θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὴν σταθεροποιήσουμε.

\* \* \*

Τὸ «ἀπειροτατικόν» καὶ τὸ «θεοσεβικόν» εἶναι, λέγει ὁ Καΐρης, δύο ἔμφυτες ἰδιότητες καὶ καταστάσεις καὶ δυνάμεις τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Πολὺ πιθανόν. Ἀλλά, ὅσονδήποτε κι ἂν εἶναι δυσδιάκριτες, δὲν πρέπει θεωρητικὰ τοῦλάχιστον, νὰ ταυτίζονται. Τὸ ἀπειροτατικόν εἶναι γνῶρισμα κάθε ἀνθρώπου, εἶναι μιὰ βασικὴ ἰδιότητα ποὺ ξεχωρίζει τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ «τὰ τελειότατα τῶν ζώων, καὶ τὰ μᾶλλον αὐτῷ προσεγγίζοντα». Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τοῦ, ὁ ἄνθρωπος τείνει νὰ ὑπερβῆ τὸ πεπερασμένο καὶ τὸ παρερχόμενο: «εἰς τὸ ἀδιαλείπτως παντὸς πεπερασμένου καὶ παρερχομένου ὑπερίπτασθαι τείνει». Ἡ τάση τοῦ αὐτῆ, ἢ διαρκῆς αὐτῆ ἐξοδος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τοῦ, τὸν ἐνημερώνει γιὰ τὴν πραγματικὴ του θέση μέσα στὸ ἐγκόσμιον περιβάλλον τοῦ.

Κι αὐτὴ ἡ πρώτη ἐνημέρωσή τοῦ τὸν προειδοποιεῖ γιὰ τοὺς κινδύνους τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ παρερχομένου, — προειδοποίησις ποὺ προκαλεῖ τὴν ἀπορία τοῦ καὶ τὴν ἀμηχανία τοῦ, — ἀπορία καὶ ἀμηχανία ποὺ προκαλοῦν μιὰν ἀνυπόφερτη ταραχὴ στὴν ψυχὴ τοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἀνυπόφερτη αὐτὴ ταραχὴ τῆς ψυχῆς, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ ν' ἀπαλλαγῆ. Πῶς;

Ὁ Καΐρης, στὴ γνωστὴ ἀπολογία τοῦ πρὸς τὸ δικαστήριον ποὺ ἔμελλε νὰ τὸν καταδικάσει, εἶπε, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, καὶ τοῦτα τὰ ἀξιωματικὰ:

«Παιδίον ἀκόμη εἶχα πλείστας ἀμφιβολίας περὶ τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς

θρησκείας καὶ περὶ τῶν μυστηρίων τῆς. Πρὸς διάλυσιν τῶν ἀποριῶν μου τούτων ἠρώτησα τοὺς διδασκάλους μου, ἀλλ' αἱ ἀπαντήσεις αὐτῶν, πάντῃ ἀσαφεῖς, δὲν μὲ ἐξέβαλον τῆς ἀβύσσου τῆς ἀμηχανίας... Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ εὐρισκόμενος ἐκινδύνευα νὰ μείνω ἄθρησκος, μὴ ἀνεχόμενος ὁμῶς τὴν κτηνώδη ταύτην κατάστασιν, ἀπεφάσισα νὰ ἐγκαρτερήσω μέχρις οὗ δυνηθῶ νὰ λύσω τὰς ἀπορίας μου, καθόσον, ἂν διετέλουν εἰσέτι ἀμφιβάλλον καὶ ἀποριῶν, θὰ ὁμοιάζον ἄνθρωπον πεσόντα εἰς βάραθρον, ὅστις ἐνῶ καταγίνεται ὄλαις δυνάμεσι νὰ ἐξέλθῃ καταθραυομένων τῶν ἐφ' ὧν στηρίζει τοὺς πόδας τοῦ σαθρῶν βάσεων, βυθίζεται ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ χάος αὐτοῦ. Ἐπὶ τέλους γαληνιαίαν τινα καὶ νήνεμον νύκτα ἀτενίσας πρὸς τὸν ἀστερόεντα μεγαλοπρεπέστατον καὶ λαμπρότατον οὐρανόν, ἐνόμισα ὅτι ἀνέγνων ἐπ' αὐτοῦ χρυσοῖς γράμμασι τὰς λέξεις: Θεὸν σέβου. Θεὸν ἀγάπα. Ἐκτοτε ἠσθάνθην καταπαύουσας τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς μου, τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὡς ἐκ τῆς ἀμφιβολίας κατασπαράττουσαν τὸ πνεῦμα μου...»

Τὰ λόγια αὐτά, — ποὺ δὲν ἔχουν ἴσως φιλοσοφικὸ ὕφος, ἔχουν πάντως φιλοσοφικὸ ἦθος, — ἐπιβεβαιώνουν ὅσα ὑποστηρίξαμε πρὸς ἄνω. Καὶ ἀπαντοῦν, — ἂν ὄχι ἄμεσα, τουλάχιστον, τουλάχιστον ἔμμεσα, — στὸ τελευταῖον μας ἐρώτημα: στὸ πῶς;

Πλάι στὸ ἀπειροτατικόν ὑπάρχει, πράγματι, τὸ θεοσεβικόν, ποὺ τὸ προϋποθέτει. Τὸ θεοσεβικόν εἶναι κι αὐτὸ μιὰ ἔμφυτη δύναμη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς: «οὐδ' αἰσθημά τι κυρίως ἐστίν, λέγει ὁ Καΐρης, οὐδὲ συναίσθημα, ἀλλ' ἰδιοφυῆς τις τοῦ ἀνθρώπου ἰδιότης καὶ κατάστασις καὶ δυνάμεις». Καὶ ἐνεργεῖ, ἐκδηλώνεται μ' ὄλο τοῦ τὸ δυναμισμό, ὅσον ἔχουν ἀναπτύχθῃ ἀρκετὰ οἱ ψυχικὲς μας δυνάμεις. Ὅποτε ἡ σκοτεινὴ ροπὴ «πρὸς αἰώνιον τι καὶ ἀπόλυτον καὶ ἀπειροτέλειον», πρὸς ὃ, τι δηλαδή θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν περάτων, γίνεται ἀκάθεκτη. Καὶ τότε, σὲ μιὰν ἀπροσδόκητη στιγμῇ, φωτίζει τὴν ψυχὴ καὶ ἀποσαφηνίζει τὸν ἀληθινὸ σκοπὸ τοῦ ἀνθρώπου πά-

νω στὴ γῆ. Πὺ εἶναι ἡ ἔνωση τοῦ κτίσματος μετὰ τὸν Κτίστη, ἡ μέθεξις στὴν αἰωνιότητα καὶ στὴ μακαριότητα τοῦ Θεοῦ: «σκοπὸς... ἡ αἰδὶος μακαριότης τοῦ ἀνθρώπου, ἧς διὰ τῆς κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν διαβιώσεως μέτοχος γίνεται».

Ἡ ἀποκαλυπτικὴ, λοιπὸν, καὶ ρυθμιστικὴ εἶναι ἡ δύναμις τοῦ θεοσεβικοῦ. Τὸ ἀπειροτατικὸν, στὴν πρωταρχικὴ του καθαρότητα, εἶναι ἡ σκοτεινὴ ὁρμὴ ποὺ ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὰ ἔξω, καὶ μοιάζει μ' ὅ,τι σήμερον θὰ λέγαμε, — ξαναδίνοντας στὴ λέξη τὸ ἐτυμολογικὸ τῆς νόημα, — «ἐκστασις». Κάτι περισσότερο καὶ βαθύτερο ἀκόμη: εἶναι μιὰ ριζικὴ ἀνησυχία, μιὰ ριζικὴ ἀπορία, ἀμφιβολία καὶ ἀμηχανία, μιὰ ἀσίγαστη ταραχὴ τῆς ψυχῆς.

Ἄν δὲν ἐνεργήσῃ τὸ θεοσεβικόν, ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ ψυχικὴ ταραχὴ διαρκοῦν καὶ καταταυρανθοῦν τὸ πνεῦμα. Ἄν, ἀπεναντίας, ἐνεργήσῃ τὸ θεοσεβικόν, — καὶ ἐνεργήσῃ ἀποτελεσματικὰ, — τότε τὸ πνεῦμα διαθέτει πιά τὴν πυξίδα ποὺ τὸ προσανατολίζει σταθερὰ καὶ ποὺ ἐπιτρέπει στὸ φορέα του, τὸν ἄνθρωπο, νὰ συνεχίσει τὸ ταξίδι τῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ παρα-

πλανηθεῖ, χωρὶς ν' ἀπειληθεῖ σοβαρὰ ἀπὸ τὶς θύελλες καὶ τὶς τρικυμίες τῶν παθῶν ποὺ τὰ γεννάει καὶ τὰ τρέφει μᾶλλον ἢ ἀκάθεκτη ἀπειροτατικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς παρὰ οἱ ὕλικές ἀνάγκες καὶ τὰ βιολογικὰ συμφέροντα τοῦ σώματος.

Ἄπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ τὸ θεοσεβεῖν φαίνεται νὰ εἶναι ἐνέργεια καθαρὰ λογικὴ, ποὺ μετατρέπει σὲ πράξη τὴν ἐποπτεία τοῦ θείου, καὶ συνυφαίνει τὴν ἀρετὴν μετὰ τὴν πρακτικὴν ἀσκήσιν τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τὸ τελετουργικὸ τυπικὸν τῆς. Καὶ τὸ θεοσεβικόν φαίνεται νὰ εἶναι ἕνας μυστικὸς τόνος τοῦ ἀνθρώπινου Λόγου, ποὺ τὸν βλέπουμε ἐδῶ νὰ ἐξορμᾷ ἀπὸ τὶς ρίζες τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ δώσει κατεύθυνση, σκοπὸν καὶ νόημα στὴν «ἐπ' ἀπειρον τάσιν» τῆς.

\* \* \*

Ἀσήμαντη ἀσφαλῶς ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν κύρια γραμμὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καίρη. Ὅσοσο τὴν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὰ περισσότερα θεοσοφικὰ τῆς στοιχεῖα, καὶ τὴν τοποθετεῖ στὴ μεγάλη λεωφόρον ποὺ ἀνοιξαν τὰ πιὸ λαμπρὰ καὶ τὰ πιὸ γόνιμα φιλοσοφήματα τῶν ἡμερῶν μας.

ΝΤΙΜΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

#### ΔΥΟ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ

Ὁ Θεόφιλος Καίρης γεννήθηκε στίς 19 Ὀκτωβρίου τοῦ 1784 στὴν Ἄνδρο. Πέθανε στίς 13 Ἰανουαρίου 1853 στὴ Σύρα.